

Η αγονία της υπέρβασης... μεγάλη σήμερα που έχουμε την εντύπωση ότι είναι πρόσφατη. Εν τούτοις δεν είναι ο 20ός αιώνας που την επινόησε.

• Φυναικά και όχι. Από το μέσον του 13ου αι. μία οξεία οικονομική κρίση έπληξε τη Δύση και διέκρινε την ανάπτυξη που είχε αρχίσει να σημειώνεται από το 1000 μ.Χ. και εφεξής. Από το 1200 καταγράφονται οι πρώτες απεργίες στη Γαλλία. Μολονότι δεν είναι οι πρώτες οξείες εργασιές - καθηγητές και φοιτητές είχαν αναλάβει αντίστοιχες πρωτοβουλίες το 1229 -, αποτελούν ουσιαστικά ένα σημείο τσίφης.

- Πατί ως το μέσον του 13ου αι. κανένας στη Γαλλία δεν ήταν χωρίς εργασια;

• Ας πούμε πως μέχρι τότε το πρόσβλημα - που ήταν άλλωστε περιστασιακό - της ελλείψεως ή της απωλείας εργασιας ελελύετο συνήθως χωρίς περιπλοκία. Αν ένα άτομο βρισκόταν χωρίς δουλειά, τότε ξαναγύριζε στην οικογενειακή εστία, ζώντας και δουλεύοντας με τους γονείς του. Όμως η μαζική μετανάστευση στις πόλεις και η συνακόλουθη εμφάνιση της πυρηνικής οικογένειας - άνδρας, γυναίκα, παιδιά - μετέβαλε την κατάσταση. Τώρα, το να βρεθεί άνεργος ο πατέρας έθτε σε κίνδυνο την επιβίωση ολόκληρης της οικογένειας. Εξ ου και η εξεύρεση εργασιας άρχισε να αποτελεί παράγοντα ανησυχίας.

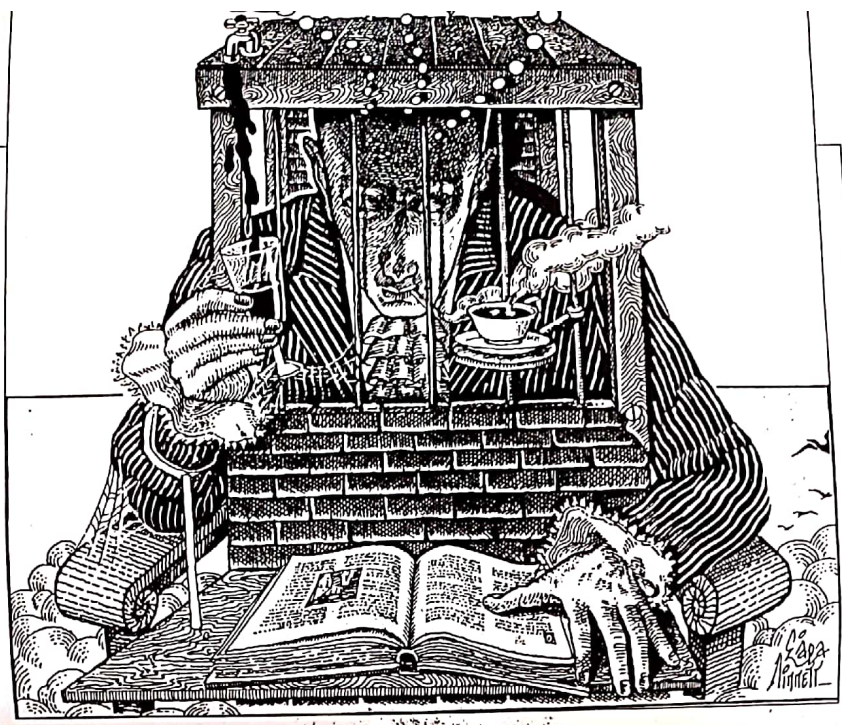
- Τι είδους συμπτώματα συνόδευαν την ανησυχία εκείνη;

• Κοιτάξτε, οι μαρτυρίες που διαθέτουμε είναι, βεβαίως, μόνον έμμεσες. Παράδειγματος χάριν, θα πρέπει μάλλον να αποδώσουμε κλίσεις περιπτώσεις αυτοκτονίας που έλαβαν χώρα στο τέλος του 13ου ή την αρχή του 14ου αι. στην ανεργία. Φαίνεται επίσης ότι ορισμένα νοσοκομεία άρχισαν να δέχονται ως ασθενείς ανθρώπους των οποίων η κατάσταση, τηρουμένων των αναλογιών, εξισώνεται με τους ανέργους του σήμερα. Την εποχή εκείνη, με την εξαίρεση φυσικά της Εκκλησίας, τα νοσοκομεία ήταν τα μόνα ιδρύματα που θα μπορούσαν να υποδεχθούν, να περιβάλλουν και ενδεχομένως να βοηθήσουν κοινωνικά τους ανέργους.

- Εν τούτοις η ανατροπή αυτή που πραγματοποιείται κατά τον Μεσαίωνα έχει και έναν χαρακτηρισμό συμβολικό, δεν είναι έτσι; Άλλωστε η εργασια δεν αποτελούσε πάντοτε αξία.

• Στην αρχή η εργασια, ακόμη και για τον χρωτιανισμό, περιβάλλεται από αρνητική αξία, όντας συνδεδεμένη με το προπατορικό αμάρτημα! Ο Λόβμ και η Εύα δεν καταδικάστηκαν από τον Θεό να εργάζονται διότι αμάρτησαν; Για αιώνες η εργασια είχε τον χαρακτήρα μετάνοιας και η μη-εργασια αποτελούσε, τρόπον τινά, ιδεώδη κατάσταση σύμφωνα με την αντίληψη της Εκκλησίας. Ασφαλώς η μη-εργασια δεν εξισωνόταν με την τεμπελιά, αλλά με ένα ιδιαίτερο είδος αργίας που συνίστατο στο να αφιερώνεις κανείς τον χρόνο του στην υπηρεσία και τη λατρεία του Θεού.

Στην Κινή Διαθήκη, το κείμενο αναφοράς είναι το επεισόδιο της Μάρθας και της Μαρίας. Όταν ο Ιησούς τις επισκέπτεται, η Μάρθα δραστηριοποιείται, εκουμάζει το γέννημα, καθαρίζει το σπίτι, ενώ αντιθέτως η Μαρία, καθισμένη μπροστά στα πόδια του Ιησού, αρκείται στο να τον ακούει. Μετά από λίγο, ονομαριμένη, η Μάρθα απευθύνεται στον Ιησού ζητώντας του να πει στην αδελφή της να την βοηθήσει. Ο Ιησούς όμως της απαντά ότι είναι εκείνη (η Μαρία) που κάνει αυτό που πρέπει. Πρέπει για μία αντίληψη πραγ-

Ο Jacques Le Goff και η «φιλοσοφία του μόχθου»

Εργασια, αυτό το προπατορικό αμάρτημα!

Πα αιώνες, η εργασια είχε τον χαρακτήρα μετάνοιας και η μη-εργασια αποτελούσε, τρόπον τινά, ιδεώδη κατάσταση σύμφωνα με την αντίληψη της Εκκλησίας. Ασφαλώς η μη-εργασια δεν εξισωνόταν με την τεμπελιά, αλλά με ένα ιδιαίτερο είδος αργίας που συνίστατο στο να αφιερώνεις κανείς τον χρόνο του στην υπηρεσία και τη λατρεία του Θεού.

Με τον αριθμό των Ευρωπαίων που έχουν βρεθεί χωρίς δουλειά να ανέρχεται σε εκατομμύρια και το μέλλον να διαγράφεται σκοτεινό, η ανεργία αποτελεί πλέον τον εφιάλτη της Ιθραϊάς Ηπειρού. Εν τούτοις, όσο και αν έχουμε την εντύπωση ότι είναι φαινόμενο σύγχρονο, η Ιστορία μάς διδάσκει ότι η ανεργία δεν εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην εποχή μας και, πράγμα ενδιαφέρον, ότι δεν είχε πάντοτε την ίδια

σημασία. Ποιος είναι όμως οι καταβολές της ανεργίας και, κυρίως, ποια η σχέση της με την εργασια; Πιο συγκεκριμένα: Πότε η εργασια αναγορεύθηκε σε αξία και σε μόνο αποδεκτό τρόπο να αποκομίσει κανείς τα προς το ζην, ενώ η ανεργία (και πόσο μάλλον η αεργία) άρχισε να περιβάλλεται από απαξία; Ο Jacques Le Goff, διευθυντής του ιστορικού περιοδικού «Annales» και ένας από τους επιφανέστερους εκπροσώπους της Νέας Ιστορίας, προσεγγίζει τα παραπάνω ζητήματα σε πρόσφατη συνέντευξη του. Ανατρέχοντας πίσω στον Μεσαίωνα, ο Le Goff εξετάζει την εξέλιξη των εννοιών της εργασιας και της ανεργίας, αναλύοντας τη σχέση τους με την οργάνωση της οικονομίας και τον χρωτιανισμό.

Του GERARD MILLER

μάτων που, κυριολεκτικά, θα αναποδογυριστεί κατά τη διάρκεια του 12ου αι., όπου άλλωστε σημειώνονται και αρκετές προσπάθειες αποκαταστάσεως της εργατικής Μάρθας.

Η κοινωνία της οικονομικής ανάπτυξης, που έχει ανάγκη από εργατικά χέρια, θα αποδώσει ηθική αξία στην εργασια και θα την περιβάλει με ένα θετικό ψυχολογικό περιβάλλον. Η εργασια δεν θα είναι πλέον κατάρα, θα μεταβληθεί σε ουσιαστικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης, ένας τρόπος να συμπληρωθεί κανείς το έργο του Θεού. Η Εκκλησία θα συμψιλώσει τη

θεϊκή με την ανθρώπινη δημιουργία.

- Συνεπώς πρόκειται για την ανακάλυψη της εργασιας, της ανεργίας και, φαντάζομαι, του ελεύθερου χρόνου.

• Ουσιαστικά αυτό που συμβαίνει είναι ότι ο άνθρωπος αποκτά συναισθηση των ορίων της φυσικής αντοχής του, καθώς και της ανάγκης για ανάπαυση. Δεν έχει κανείς παρά να αναλογισθεί τη σημασία της λατινικής λέξης *recreatio*, που αναφέρεται στην ανα-δημιουργία, άρα ουσιαστικά στην επανεύρεση των δυνάμεών μας. Η αναψυχή εκλαμβάνεται πλέον ως πράξη θεμελιώδους σημασίας, συνεπώς -

και αυτό αποτελεί νεωτερισμό - ο προϊστάμενος που δεν εξασφαλίζει στον υφιστάμενό του ελεύθερο χρόνο, ανάπαυση και αναψυχή διαπράττει α-τόπημα.

- Τα κατ' ιδίαν επαγγέλματα επωφελούνται από την αξία που αποδίδεται στην εργασια;

• Η διάκριση μεταξύ νόμιμων και παράνομων επαγγελμάτων παραμένει, εν τούτοις η αξιολογική αναβάθμιση της εργασιας ωφελεί κυρίως τα επαγγέλματα που ως τότε ρητά καταδικάζει η Εκκλησία. Ουσιαστικά η κοινωνία και η Εκκλησία κατέβηξαν στο συμμέρα-

αποκαθιόνται όσον των εσών... παρορμητικά επαγγέλματα, όπως τ-κίνα του εμπόρου, του πανδοχέα, Φυσικά, οι κάθε επαγγέλματα καταλογίζονταν διαφορετικά κρίτηρια, με άλλα λόγια ο κατάλογος των απαγορευμένων επαγγελμάτων είχε συνταχθεί με βίση διαφορετικά κριτήρια. Έτσι, παραδείγματος χάριν, οι πανδοχείς κατηγορούντο ότι δηριθύναν στην ουσία οικους ανοχής».

- Οι γυναίκες ωφελούνται καθόλου από αυτή την τέρστια επιχείρηση αποκατάστασης;

• Ναι, αν και χωρίς να απελευθριθεί η ανδρική κυριαρχία. Η Εκκλησία, που εν-ξασχία είχε τοποθετήσει στο επίκεντρο τη γεωργία, εξακολουθεί στις να-ποργαρίες να αποδίδει στον άνδρα τις κύριες παραγωγικές εργασίες: σπορά, θερισμός, κλάδεμα των αμπέλων. Εν τούτοις, αν κοιτάξει κανείς πιο προσεκτικά, θα διαπιστώσει ότι η γυναίκα αναλαμβάνει οργά-οργά την επεξεργασία κοσκινίζει το στάρι, γνέθει το μάλλι. Και καθώς η υφαντουργία γίνεται η κατ' εξοχήν βιομηχανία του Μεσαίωνα, η γυναίκα βρισκείται καλά τοποθετημένη προκειμένου να συμμετάσχει στην οικονομική μεταλλαγή που πραγματοποιείται.

- Με το να αναγάγει όμως την εργασια σε αξία, μήπως ο Μεσαίωνας άνοιξε, κατά κάποιον τρόπο, τους ασκούς του Λιόλου; Αν είναι η εργασια που παρέχει στον άνθρωπο την υπόσταση του, είτε είναι άνδρας είτε είναι γυναίκα, τι γίνεται με αυτούς που, για τον έναν ή τον άλλον λόγο, δεν εργάζονται;

• Έχετε δίκιο... Μια φράση του Αποστόλου Παύλου από την Παλαιά Διαθήκη στοιχειώνει, άλλωστε, ολόκληρο τον Μεσαίωνα: Όποιος δεν εργάζεται, δεν δικαιούται τροφή. Η ονήτηρη γύρω από αυτό το θέμα αναστάτωσε τις πρώτες χρωτιανικές αλλά και εβραϊκές κοινωνίες. Διότι ουσιαστικά η άποψη αυτή θέτει το εξής δίλημμα: Οφείλει κανείς να κερδίσει την τροφή του αποκλειστικά και μόνον με την εργασια του ή μπορεί και να βασισθεί στους άλλους; Χωρίς αμφιβολία, οι πρώτοι χρωτιανοί ιεραπόστολοι είχαν δείξει τον δρόμο δέχόμενοι τη φιλοξενία και τις περιποιήσεις των πιστών όταν έφθαναν σε μια πόλη. Εν τούτοις ο Παύλος ήταν αρνητικός απέναντι σε αυτές τις πρακτικές. Το πνεύμα της φράσης του, το οποίο μεταδόθηκε στη χρωτιανική Δύση ως τον Μεσαίωνα, καταδικάζει τους τυχοδιώκτες. Γι' αυτούς προβλέπονταν καταναγκαστικά έργα, ενδεχομένως ακόμη και φυλακή. Η αναγωγή της εργασιας σε ηθική αξία επρόκειτο έτσι να δημιουργήσει ζώντες δυστυχίας.

Όπως ή άλλως, η πιο χαρακτηριστική απόδειξη έγκειται στην ίδια τη γένεση της λέξεως «εργασια», που θα είναι μακροχρόνη, όσο και επίτονη. Επί μακρόν, κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, οι άνθρωποι δεν αναζητούν εργασια, αλλά έργο (oeuvre). Η λέξη «εργασια» (στα γαλλικά «travail») προέρχεται από τη λατινική λέξη *tripalium*, που σημαίνει ένα είδος τσουνγκράνας με τρία δόντια, η οποία αποτελεί όργανο βασανισμού... Η γένεση της λέξεως είναι από φιλοσοφικής απόψεως ιδιαίτερος σημαίνουσα. Ένας πικρικός όπος εγώ δεν μπορεί παρά να ε-νδομοσασθεί από μία τελεία παραδρομής. Μπαινει κανείς τελικά στον πειρασμό να αναρωτηθεί αν η έννοια της εργασιας υπόστη διαστορέλωση ταυτισμένη με τον καταναγκασμό, ώστε να αποτελεί τελικά ένα είδος χαμίνης ευκαιρίας.